

культури особистості: *родинна культура* людини характеризується мірою і є результатом сформованості суспільно-значущих інтегративних якостей (*репродуктивності* – родовідності, дітності, педагогічного потенціалу, статевої ідентичності, гендерної своєрідності, валеологічності, інтимності; *духовності* – демократичності, релігійності, моральності, громадянськості, правової компетентності, обрядної традиційності; *адаптивності* – емпатійності, комунікативності, регулятивності, колективізму, міжсусідської толерантності, міжсімейної солідарності; *рекреативності* – господарності, підприємливості, економічності, душевної комфортності, екологічності, домашньо-побутової естетичності), генетично заданих і соціально набутих у результаті функціонування механізму внутрішньої ціннісно-сміслової регуляції родинної поведінки та зовнішніх родинних відносин особистості у процесі її життєдіяльності та самореалізації.

Перспективу подальших досліджень в означеному контексті вбачаємо в уточненні складових компонентів виділених інтегративних якостей родинної культури особистості, з'ясуванні їх функціонального взаємозв'язку.

Список використаних джерел і літератури:

1. Андреева Т. Психология семьи : учеб. пособие / Т. Андреева. – СПб. : Речь, 2007. – 384 с.
2. Капська А. Соціальний супровід різних категорій сімей та дітей : навч. посіб. / Капська А., Пеша І. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 232 с.
3. Ковбас Б. Родинна педагогіка : у 3-х т. / Ковбас Б., Костів В. // Т.2. Основи родинного виховання. – Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ Прикарпатського університету імені Василя Стефаника, 2006. – 288 с.
4. Костів В. Формування основ родинної культури – невідкладне завдання сучасного цивілізованого суспільства / В. Костів // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. – Івано-Франківськ : ВДВ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2008. – С. 41–49.
5. Педагогічний словник для молодих батьків / відп. ред. В. Поставий. – К. : ДЦССМ, 2002. – 348 с.

Анотація

В.І.Костів

Возобновление культуры семейства поколений – основа преодоления современного кризиса семейных отношений

В статье раскрываются проблемы возобновления семейной культуры поколений в современных условиях обострения кризиса семьи, очерчиваются структурные компоненты этого интегрального свойства, пути формирования семейной культуры личности на современном этапе.

Ключевые слова: *культура семейства, структура семейственной культуры личности, качества семейственной культуры личности, педагогическая культура родителей, формирования основ семейственной культуры личности.*

Summary

V.I.Kostiv

Proceeding of Family of Generations is the Basis of Overcoming of Modern Family Relations Crisis

The article deals with the problem of proceeding of family culture of generations under the conditions of intensifying of modern crisis in family. Structural components of this integral property, the ways of forming of family culture of personality at the current period of time are outlined.

Key words: *family culture, structure of family culture of personality, quality of family culture of personality, pedagogical culture of parents, basis forming of family culture of personality.*

Дата надходження статті: «30» вересня 2012 р.

УДК: 37.033 «19»

Н.С.КРАВЕЦЬ,
асистент

(м.Івано-Франківськ)

Організаційні аспекти реалізації екологічного виховання у навчально-виховному процесі дошкільних закладів України 90-ті рр. ХХ ст.

У статті проаналізовано погляди вчених на проблему організації екологічного виховання у дошкільних закладах України 90-ті роки ХХ століття; а також розкрито сутність понять «дослід», «експеримент», «пошуково-дослідницька діяльність».

Ключові слова: *екологічне виховання, навчально-виховний процес, пошуково-дослідницька діяльність, дослід, експеримент.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Специфіка екологічного виховання в дошкільних закладах України полягає в тому, що успішне вирішення його проблем не вичерпується доробком лише сучасної дошкільної педагогіки та суміжних з нею наук про дитину. Взаємовплив, взаємопроникнення, взаємозалежність фактично кожного завдання та шляхів його розв'язання сьогодні простежується у контексті з практикою діяльності вихователів за всі роки з часу актуалізації екологічного виховання як проблеми педагогічної. Дошкільна освіта покликана

не лише формувати сучасні знання, вміння й навички, а й повинна творчо використовувати досвід минулих років, не бути осторонь нього, а, навпаки, адекватно реагувати на здобутки і, зберігаючи їхню неповторність й оригінальність, сприяти пошукам шляхів їхнього втілення у діяльність екологічного спрямування.

Формулювання цілей статті... **Мета** – проаналізувати погляди вчених на проблему організації екологічного виховання у дошкільних закладах України, а також розкрити особливості його здійснення у досліджуваній період.

Аналіз досліджень і публікацій... Порушену нами проблему активно досліджують сучасні вчені і практики, намагаючись якомога ефективніше оптимізувати екологічне виховання в навчально-виховному процесі.

Відповідно, у дослідженнях філософів і психологів, фахівців дошкільного виховання охарактеризовано проблеми екологічного виховання й екологічної освіти, а також зроблено спроби творчого використання доробку педагогів 90 років ХХ століття у сучасних умовах. Окрім того, з метою ретроспективного аналізу змісту екологічного виховання нами виявлено явище, яке пронизує вказане поняття впродовж майже півстолітнього періоду – це інтегрування пізнавальної й трудової діяльності в природі. Екологічна спрямованість змісту сфери «Природа» зумовлює розв'язання тих протиріч, які супроводжують пізнання її об'єктів: безпосередній зв'язок і залежність живої природи від факторів неживої природи; стан і розвиток природи під впливом праці людини тощо. У теоретичних уявленнях означеної сфери представлено ті взаємозв'язки і взаємозалежності між елементами (об'єкти, фактори, явища, процеси) її змісту, що визначає процесуальний аспект його опанування [1].

Загальні положення екологічної освіти і виховання, питання формування екологічної культури особистості вивчали А.Волкова, О.Захлебний, І.Зверев, О.Лабенко, С.Лебідь, Н.Лисенко, І.Матрусов, О.Мащенко, Р.Науменко, Л.Печко, О.Пруцакова, Г.Пустовіт, Н.Пустовіт, І.Родигіна, М.Соннова, А.Степанюк, І.Суравегіна та ін.

Проблема формування певних компонентів екологічної культури учнів молодшого шкільного віку знайшла висвітлення у низці психолого-педагогічних праць (О.Варакута, Г.Волошина, Н.Горобець, І.Жаркова, С.Жупанин, Г.Ковальчук, О.Крюкова, Д.Мельник, Л.Нарочна, І.Павленко, Л.Різник, Л.Салеева, Л.Селюкова, Г.Тарасенко, Т.Тарасова, Г.Ткачук, Л.Чистякова, Л.Шаповал та ін.).

Питання сутності, структури та значення практичної і пошукової діяльності в системі інших її видів дослідники кінця 90-х років ХХ ст. (О.Іванова, В.Кондратова, Л.Маневцова, С.Ніколаєва, Ф.Терентьева та ін.) розкривають досить різнопланово. Зокрема, вони спираються на ідеї комплексного підходу і комплексності самого феномену екологічного виховання – сукупності екологічно розвинених інтелектуальної, емоційно-чуттєвої та діяльнісної сфер особистості. Зміст екологічного виховання мінливий, а його завдання та способи їх розв'язання задля досягнення мети узалежнені від реального стану природного довкілля. Отож, особливо важливим стає забезпечення системного впливу на кожного вихованця згідно мети екологічного виховання, а також орієнтування на критерії визначення рівня екологічної вихованості.

Виклад основного матеріалу... Оскільки в системі екологічного виховання значне місце відведено організації пошуково-дослідницької діяльності дітей у природі, вдаємося до суттєвих ознак досліду, як сукупності взаємин між людиною й об'єктивним матеріальним світом. У такому трактуванні це поняття означає практику людської діяльності, натомість у природознавстві поняття «дослід» та «експеримент» розглядають як тотожні.

Аналіз літературних джерел дозволяє засвідчує наявність значної кількості тлумачень термінів «дослід» та «експеримент». Зокрема, в «Українському педагогічному словнику» (1997) вказано, що «експеримент (від лат. – дослід – науково організований дослід) – спостереження досліджуваного явища у спеціально створених і точно фіксованих умовах, які дозволяють стежити за ходом явищ і відтворювати їх щоразу з повторенням цих умов. Експеримент – найважливіша сторона практики, що є основою знання і критерієм істини результатів пізнання» [2].

У початково-методичному посібнику «Практична екологія для дітей» (1999) зазначено, що «дослід, експеримент – форма пізнання об'єктивної дійсності, один з основних методів наукового дослідження, в якому вивчення явищ відбувається за допомогою доцільно вибраних або штучно створених умов, що забезпечують появу тих процесів, спостереження яких необхідне для встановлення закономірних зв'язків між явищами» [5]. Таким чином, вище вказані визначення підтверджують допустимість ототожнення понять «дослід» і «експеримент».

Суттєвою характеристикою досліду вважаємо створення умов для усвідомлення дитиною свого впливу на перебіг того чи іншого природного явища, яке прискорюється чи загальмовується, викликає чи спричиняє стихійність, на що можна позитивно вплинути чи, за відсутності достатніх знань, заподіяти значної шкоди. Усвідомлення власної значущості у змодельованих явищах

природи формує впевненість у собі, прагнення здобувати знання, переносити набуті практичні вміння і навички в практику щоденного спілкування і поведінки в природі тощо.

Подані визначення досліду акцентують і на такій його важливій рисі, як можливість стежити за перебігом явищ, відтворювати їх щоразу з повторенням умов, тобто змогу часто повторювати, якщо вони педагогічно доцільні. Варто особливо наголосити на необхідності дотримання в навчально-виховному процесі системності, адже дієвість та її ефективність визначаються змістом засвоєних науково достовірних знань, які інтегрують у собі інформацію різних наук: ботаніки, зоології, фізики, хімії, біології, оптики. Усе це вимагає від педагога розробки глибоко виваженої, науково обґрунтованої, диференційованої (з урахуванням віку, індивідуальних та інших особливостей дітей) програми і методики роботи, а також удосконалення власної педагогічної майстерності.

Отож, виділивши з наведених визначень найсуттєвіші ознаки: сукупність взаємин між дитиною й об'єктивним, матеріально існуючим світом; спостереження за досліджуванним явищем у спеціально створених умовах; можливість стежити за ходом явищ і відтворювати їх щоразу з повторенням умов; чуттєво-предметну діяльність, подамо визначення пошуково-дослідницької діяльності вихованців. Рівень розкриття педагогом змісту відповідних знань та їх засвоєння дітьми значною мірою залежить від методів навчання, які застосовуються. Навчальний матеріал з використанням різних методів сприяє моделюванню наповнюваності пошуково-дослідницької діяльності, добору якості знань, тобто отриманню реального і за щораз іншого результату. Її пізнавальна цінність визначається не лише змістом навчального матеріалу та активністю дітей, а й методами та прийомами навчання. Однак, їх вибір не є мимовільним актом, оскільки узалежнений від дидактичного завдання та особливостей змісту знань про природу і людину. Отож, педагогу варто добирати методи навчання у відповідності до навчального матеріалу, який повинен враховувати специфіку пізнавальної діяльності дитини.

Зміст матеріалу суттєво впливає на вибір способів організації роботи дітей на заняттях і поза ними. За умов застосування групових форм треба мати на увазі, що вони найдоцільніші в тих випадках, коли навчальний матеріал треба диференціювати за складністю змісту. Індивідуальні форми корисні, коли матеріал доступний для самостійного опанування. Слід також урахувати, що засвоєння матеріалу безпосередньо залежить від низки факторів, а сааме, оптимальності вибору способів організації діяльності дітей, поєднання відповідності навчального матеріалу зі змістом таких способів.

Завдання, які обирає педагог для пошуково-дослідницької діяльності, різняться за своєю сутністю, дидактичною метою та можуть бути репродуктивними, пошуковими, творчими. Отож, маємо всі підстави вважати, що вони по-різному мотивують активність дитини як суб'єкта діяльності. Водночас, практик засвідчує, що найвищий рівень розвитку самостійності та у дітей формується за умов виконання пошукових і творчих завдань. Отож, обов'язок вихователя полягає у стимулюванні продуктивної діяльності кожної дитини, що цілком відповідає стандартам дошкільної освіти в Україні. За такого виду роботи та використання продуктивних методів об'єкт пізнання постає перед дитиною в різних зв'язках, співвідношеннях зі спорідненими об'єктами, речами, явищами. Дошкільник на правах відкривача пізнає динаміку і статичність природних явищ, а варіативність ознак, їх порівняння й зіставлення переконують у багатстві й неповторності світу природи. Роль педагога полягає в тому, щоб дати чіткі однозначні вказівки, знайти індивідуальний підхід, приділити максимум уваги кожному, хто зайнятий цікавим завданням, уміти своєчасно допомогти, скоригувати, «підштовхнути» думку дитини до варіативної діяльності й таким чином стимулювати його допитливість та інтерес.

Отож, у процесі організованої діяльності педагог сприяє опануванню знаннями, які належать до різних явищ існування природного довкілля. Вони проходять тривалий шлях розвитку – від розрізнених, відокремлених, конкретних уявлень, понять і аж до системи законів і закономірностей узагальнювального змісту.

Розкриваючи, виявляючи та з'ясовуючи невідомі властивості об'єктів і явищ, вихователь не лише досліджує, а й у практичній діяльності бере участь спільно з дітьми. В основу такого варіанту закладено ілюстративний (демонстраційний) дослід. Варто відразу зазначити, що у формуванні знань про природу і людину перевагу доцільно віддати навчальному дослід. Адже в його умовах діє кожна дитина, самостійно знаходить відповіді на запитання, що виникають, домагається очевидних результатів, перевіряє свої знання та можливості. Попри складність навчального дослід, він має високу результативність завдяки активізації всіх сфер особистості впродовж його здійснення.

Ураховуючи специфіку пошуково-дослідницької діяльності, обмежений певним чином зміст матеріалів для пізнання в різних варіантах, педагог орієнтується на її структуру, функції кожного компонента, зміст вихідних і підсумкових складників. Так, вода, винесена на мороз, спочатку

вкривається кіркою, шматочками льоду, а потім стає льодом; лід, нагріваючись, перетворюється у воду, а згодом – теплу, гарячу воду і, нарешті, пару; пару охолоджують, вона осідає на холодному предметі й стає водою. Вертушка в кімнаті рухається, коли біжиш, а коли відчинити вікно, і в нього дме вітер, вона крутиться. Таким чином, формуються чіткі усвідомлені уявлення: вода і лід – одна й та ж речовина, яка змінюється залежно від умов. Кожен із них особливий: лід твердий, крихкий, його можна порубати на шматки, він займає певний об'єм; вода – рідина, яка не має сталої форми і набуває вигляду посудини, у якій міститься. Вітер має силу, яка дозволяє рухати. Названі властивості суттєво впливають на практичну екологічно доцільну діяльність дітей. Виділення тієї чи іншої властивості в явищах необхідне для успішного виконання завдання. Тому дослідництво слід тісно пов'язувати з майбутньою практикою екологічної поведінки вихованців у довкіллі. Воно дозволяє не лише орієнтуватися в її особливостях, а й дає змогу дітям раціонально планувати свої дії, дозувати їх доцільність і прогнозувати результат. Сказане дає підстави стверджувати, що аксіомою у формуванні знань про природу повинна стати орієнтація дітей на активну пошуково-дослідницьку діяльність [4].

Отже, головну характеристику процесу ознайомлення дошкільників з природою вбачаємо в предметності, оскільки в об'єктах природи уже було сконцентровано сукупність біологічних взаємозалежностей. Пізнаючи ці залежності у їх часовому, послідовному і причинно-наслідковому вимірах, кожна дитина самостійно, однак опосередковано уклала підвалини власної екологічної свідомості – підґрунтя екологічного виховання в подальшому.

Логічно, що гармонійність взаємовідносин людини з природним довкіллям постає наприкінці 90-х – у перше десятиліття ХХІ століття стрижневим пріоритетом освіти України в контексті визначення міжнародною спільнотою ХХІ сторіччя – сторіччям навколишнього середовища на противагу ХХ-му – сторіччю економіки. Відтак, учені починають розглядати екологічне виховання очільником усіх інших чинників усебічного впливу на становлення особистості, адже рівень її культури завжди є результатом виховання і критерієм виміру людяності кожної дитини, незалежно від її віку. Натомість упродовж 90-х рр. ХХ століття педагогічний процес у дошкільних закладах України почасти був спрямований на екологічне виховання як на процес цільової підготовки зростаючих поколінь до принципово інших підходів у природокористуванні. А саме – формування задля цього такого ставлення до довкілля, в основі якого були б не споживацькі мотиви, а намагання його пізнати і адекватно впливати на його об'єкти та явища [3].

Висновки... Таким чином, детермінантою в екологічному вихованні особистості стають краса і неповторність процесів розвитку її об'єктів і явищ, усвідомлення себе як частинки природи. Єдність духовно-естетичного фактора в комплексі з індивідуально-інтелектуальним досвідом кожної дитини закладатиме не лише першоснову її знань про природу і людину, а й підвалини тих матеріально-естетичних та культурно-ціннісних орієнтацій, що в подальшому визначатимуть місце людини в системі і «природа-людина-суспільство-природа».

Список використаних джерел і літератури:

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / упоряд. О. Л. Кононко. – К. : Світич, 2008. – 224 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997.
3. Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття»). – К.: Райдуга, 1994. – 61 с.
4. Лисенко Н. В. Дошкільник і екологія / Н. В. Лисенко. – К.: РУМК, 1991. – 83 с.
5. Практична екологія для дітей : навч.-метод. посіб. для батьків, вихователів, учителів. – Івано-Франківськ : «Сіверсія» ЛТД, 1999. – 24 с.

Анотація

Н.С.Кравець

Организационные аспекты реализации экологического воспитания в учебно-воспитательном процессе дошкольных заведений Украины 90-ые гг. XX ст.

В статье проанализированы взгляды ученых на проблему организации экологического воспитания в дошкольных заведениях Украины 90-ые лет XX века; а также раскрыто сущность понятий «опыт», «эксперимент», «поисково-исследовательская деятельность».

Ключевые слова: *экологическое воспитание, учебно-воспитательный процесс, поисково-исследовательская деятельность, опыт, эксперимент.*

Summary

N.S.Kravets

Organizational Aspects of Realization of Ecological Education in the Educational Process of Preschool Establishments of Ukraine in 1990-s

The article analyzes the scientists' views to the problem of organization ecological education in preschool institutions in Ukraine in 1990-s. Also the article exposes the essence of the concepts «experience», «experiment», «research activity».

Key words: *ecological education, educational process, research activity, experience, experiment.*

Дата надходження статті: «19» вересня 2012 р.